

GÖTEBORGS UNIVERSITET

Unga män om heder och vanära

- unga invandarmäns tankar om heder och egna val

Helene Eliasson

Våren 2008

Institutionen för socialt arbete

Magisterprogrammet med inriktning
mot psykosocialt arbete

Handledare: Jari Kuosmanen

Examinator: Tom Leissner

Abstract

Det finns en hel del forskning om hedersrelaterad problematik. Det har också skrivits ett flertal skönlitterära böcker i ämnet samt skildrats i massmedia. Oftast skildras flickorna/kvinnorna som offer och pojkarna/männen som förövare, vilket naturligtvis är fullständigt relevant utifrån de händelserna som har skildrats. Det är emellertid intressant att höra pojkarnas röster i den här frågan, dels då de själva kan råka ut för hedersrelaterat våld och dels då de är bärare av denna kultur då de själva en dag kanske ska bli fäder. Med anledning av detta har jag valt att skriva en uppsats med syftet: Att studera hur unga invandarmän som berörs av s.k. hederskultur tänker kring, och deras föreställningar om, sina val och valmöjligheter, när det gäller kontroll av familjens heder och då framför allt sina systrar. De frågeställningar jag har använt mig av är:

1. Hur ser de unga männen på heder och rykte?
2. Hur lotsar sig killarna fram mellan sin tidigare kollektiva kultur och sin nya mer individualistiska och vilken valfrihet tycker de att de själva och andra killar har i mellanrummet mellan dessa kulturer?
3. Vilken betydelse har den mer traditionella manligheten i den kollektiva kulturen kontra den mer nyorienterade i detta sammanhang?

Nyckelord: Heder, unga invandarmän, maskulinitet, rykte och valmöjlighet.

Jag har gjort en kvalitativ undersökning där jag har intervjuat tio unga män från s.k. hederskultur. Jag har använt mig av öppna intervjufrågor och svaren har organiserats utifrån valda teman. Litteraturinläsningen har till stor del skett parallellt med intervjuerna och under skrivandets gång.

De unga män som jag har intervjuat är väl medvetna om de skillnader som råder mellan sin kollektiva ursprungskultur och den mer individualistiska svenska kulturen. En informant gör skillnaden att svenskar är mer fria medan de själva är bundna av kollektivets åsikter och normer. För andra kan den kollektiva kulturen istället medföra trygghet för individen. Det en individ gör faller tillbaka på övriga familjemedlemmar och kan förstöra hela familjens heder. Flickornas goda rykte är en förutsättning för att familjens heder ska bevaras intakt. Kontrollen av flickorna blir därför mycket viktig. Det får inte finnas minsta anledning till att ett rykte ska startas då detta, som en informant beskriver, riskerar få ett eget liv och skena iväg. Han beskriver ryktet som ett subjekt, en aktiv gärningsman, och familjen blir då ett offer för dess framfart och tvingas agera för att hindra det från att förstöra familjens heder.

Pojkarna får ofta rollen som kontrollant gentemot flickorna. Pojkarnas medvetenhet över den skillnad som råder är ingen garanti för att de ska se sin egen roll i den s.k. hederskulturen. Istället anser de att den kontroll de utövar gentemot sin syster är för systemens bästa. Det är heller inte säkert att de ser att de har ett val huruvida de ska kontrollera sin syster eller inte. De beskriver hur familjen utsätts för påtryckningar av släktingar för att de ska göra det rätta för att bevara familjens heder. Då teorin om homosocialitet tillämpas i detta sammanhang hamnar därmed pojkarna i en situation där de ställs mellan det mer individualistiska samhället i Sverige och den mer kollektiva kultur som familjen bär med sig från sitt ursprungsland. De riskerar, om de bryter från rådande normer, att blir utesluten från den manliga gemenskapen och därmed att förlora de privilegier det för med sig att tillhöra denna gemenskap. Vad som då är ett fritt val är svårt att avgöra.

Förord

Jag vill först och främst tacka de unga män som har tagit sig tid för att bli intervjuade av mig. Det har varit insiktsfulla unga män som jag har intervjuat, och det är kanske just tack vare deras insiktsfullhet och förmåga att reflektera kring detta laddade ämne som har gjort att de har valt att ställa upp. Arbetet med denna uppsats har varit en lång process med ett flertal avbrott (jag påbörjade uppsatsarbetet under våren 2006). Jag har alltid haft för avsikt att avsluta uppsatsen även om jag många gånger har misströstat och tänkt att ämnet kanske har blivit uttömt och att ytterligare en uppsats kanske inte tillför något utan snarare blir tjatig. Ämnet är fortfarande mycket viktigt och arbetet med att förebygga hedersrelaterade problem måste fortsätta. Hur som helst hade jag inte klarat av att genomföra arbetet om det inte hade varit för min dotters mormor och farmor som har ställt upp som barnvakter. Därför vill jag rikta ett tack till dem samt till min sambo, Robert för sina uppmuntrande ord och värdefulla synpunkter, ofta från andra sidan jorden. Sist, men inte minst vill jag tacka min handledare, Jari Kuosmanen, som har tagit sig mycket tid för att diskutera, komma med synpunkter, inspirera och uppmuntra, vilket har varit till stor hjälp i att föra arbetet framåt – ett stort tack!

INNEHÅLL

1	Inledning	5
	Syfte	6
	Frågeställningar	7
2	Begrepp, tidigare forskning och kunskaper	8
	Tillvägagångssätt vid litteratursökning	8
	Hedersbegreppet	8
	Kollektivet, patriarkatet och hierarkin	10
3	Metod	12
	Kvalitativ studie	12
	Urval av undersökningsgruppen	12
	Materialinsamling	13
	Intervjuernas genomförande	13
	Bearbetning av materialet	15
	Analys och tolkning	15
	Studiens kvalitetsaspekter	16
	Validitet	16
	Reliabilitet	16
	Generaliserbarhet	16
	Etik	17
4	Teoretiska perspektiv	18
5	Resultatredovisning	20
	Ryktets betydelse för hedern	20
	Det farliga ryktet	20
	Ryktet som hot mot kollektivet	22
	Kollektivets och familjens motstrategier	24
	Hedersmord som yttersta konsekvensen	27
	Maskulinitet	28
	Maskulinitet och det homosociala patriarkatet	28
	Pojkarnas valfrihet	31
6	Sammanfattning och slutdiskussion	34
7	Referenser	36
	Litteratur	36
	Tidskrifter	37
	Dagstidningar	37
	Övrigt	37
	Bilaga	Intervjumall

Inledning

15-åriga Sara från Umeå mördades en vecka före jul 1996 av sin bror och en kusin. Dessa kom överens om att döda henne när de tre tillsammans var på väg mot bostaden och hamnat i gräl. Flickan ströps med en livrem och lämnades efteråt i snön. Hovrätten konstaterade att motivet för mordet var att Sara genom sin försvenskning bröt mot familjens irakiska traditioner. Utredningen visade att brodern och kusinen en längre tid känt sig kränkta av Saras sätt att vara. Straffet för de unga mördarna blev på grund av deras ålder, 16 och 17 år, tre och ett halvt respektive fyra års fängelse

(Carlberg, 2002)

UNICEF beskriver våld mot kvinnor som en global pandemi och världsbankens rapport "Women and Violence" uppskattade att våld mot kvinnor och flickor leder till att ca 3,5 miljoner kvinnor och flickor dödas varje år runtom i världen. WHO skriver i sin studie från år 2002 att kvinnor i länder med stor brist på jämlikhet är särskilt utsatta eftersom det där ofta finns en acceptans för att män kontrollerar kvinnors rörelsefrihet, kroppar och kyskhet. I dessa länder är dessutom ofta sanktionerna svagare mot de män som utövar våld mot kvinnor (Latham-Jonsson, 2005).

Latham-Jonsson skriver att hedersrelaterat våld inte ett föremål för särskild lagstiftning i Sverige utan regleras istället i brottsbalken. Våldet uppmärksammas emellertid i ett betydande antal riktlinjer till olika myndigheter.

Det finns idag stora mörkertal i fråga om våld mot kvinnor, däribland våld i hederns namn som ofta är underrapporterat av offren och ofullständigt registrerat av polis och andra myndigheter. Det är också svårt att beräkna och särskilja vad som är våld mot kvinnor, våld i hederns namn och andra extrema former av patriarkalt våld. Många av dödsfallen rubriceras också som olyckor eller självmord.

Inom rikskriminalen beräknar ansvarig polis (Åhre-Älgamo) att två-tre flickor varje år dödas i hederns namn i Sverige. Det finns emellertid många fler som drabbas av våld, hot och förtryck i hederns namn. Länsstyrelserna i Sverige beräknade år 2004 att 1500 – 2000 flickor är utsatta för hedersrelaterat våld och att 10-15 % av de drabbade är i behov av skyddat boende. Andra, såsom Fryshuset i Stockholm uppskattar utifrån bedömningar i enskilda bostadsområden att merparten av alla unga flickor i hederskulturer är drabbade (Latham-Jonsson, 2005).

Pernilla Ouis¹ menar att svenska debattörer ofta är naiva när de tror att hedersideologin kommer att växa bort med en ny generations invandrare. Istället, menar hon, finns det ungdomar i förorterna som är mer konservativa än sina föräldrar (Johansson, 2008).

Att s.k. hederskultur förekommer i Sverige är ett välkänt faktum. Det har framkommit inte minst genom de flickor (och pojkar) som har blivit mördade i hederns namn. Andra yttringar av hederskulturen är t ex kontroll och bortgifte av unga människor.

Vad säger då ”vanliga” unga män som lever i denna kultur? De är bärare av kulturen och för att en förändring ska komma till stånd är det en förutsättning att pojkarna och de unga männen vill och kan förändra sin kultur och traditionerna inom familjen och släkten. Det finns de unga män som aktivt tar ställning mot hederskulturen, t ex Sharafs hjältar². De berättar att de ofta möter motstånd från sina landsmän och blir sedda som förrädare. Den s.k. hederskulturen är stark och man kan förstå att det inte är lätt vare sig för flickor eller för pojkar, som har viljan att förändra kulturen, att göra det. I den här studien vill jag därför undersöka hur de unga männen i Sverige själva ser på sina valmöjligheter och hur ser de på denna problematik. Det är speciellt spännande hur de unga männen uppfattar sina valmöjligheter i mellanrummet mellan sin tidigare kollektiva kultur och det nya individualistiska svenska samhället. Den tidigare forskningen pekar på ryktets betydelse i hederskulturen (bl a Eldén, 2003). Därför är det också av värde att höra vad de unga männen har att säga om det. Kan de bortse från att en familjemedlem har dåligt rykte. Eller är betydelsen av ett gott rykte allt i denna kultur?

Syfte

Mitt syfte med undersökningen är att studera hur unga invandarmän som berörs av s.k. hederskultur tänker kring, och deras föreställningar om, sina val och valmöjligheter, när det gäller kontroll av familjens heder och då framför allt sina systrar.

---

¹ Pernilla Ouis är lektor och forskare vid Internationell Migration och Etniska Relationer vid Malmö Högskola. Hon var under 2006 konsult och forskningsledare för ett projekt om sexuellt våld mot tonårsflickor på uppdrag av Rädda barnen, ”Gender-Based Sexual Violence Against Teenage Girls in the Middle East”. Syftet var att göra en situationsanalys i tre länder, Jemen, Libanon och de ockuperade palestinska områdena när det gäller hedersrelaterat våld, tidiga äktenskap samt sexuellt utnyttjande av flickor.

Då rapporten i närmaste var klar ansåg Rädda Barnen att delar av analysen inte överensstämde med Rädda Barnens värdegrund då den skapade ett vi och dom-tänkande. De menade att delar av rapporten kan uppfattas som generaliserande och polariserande bl a då Ouis använder sig av begreppen ”culture”, ”traditions”, ”communities”, ”societies”.

De ville därför stryka delar av rapporten, vilket också gjordes. Detta har lett till en diskussion mellan Pernilla Ouis och Rädda Barnen samt fått mycket uppmärksamhet i media (www.nordicdervish.wordpress.com, 2008-05-04).

² Sharaf betyder heder på arabiska och Sharafs hjältar startades för cirka fyra år sedan på Fryshuset i Stockholm inom deras projekt Elektra. En grupp killar med invandrarbakgrund utbildades i mänskliga rättigheter och jämlikhet, för att i diskussioner och föreläsningar bekämpa det patriarkala tänkandet. Sharafs hjältar har därefter startat grupper också i Linköping, Malmö, Falun, Norrköping och i Göteborg (Sydsvik, 2007).

Frågeställningar

1. Hur ser de unga männen på heder och rykte?
2. Hur lotsar sig killarna fram mellan sin tidigare kollektiva kultur och sin nya mer individualistiska och vilken valfrihet tycker de att de själva och andra killar har i mellanrummet mellan dessa kulturer?
3. Vilken betydelse har den mer traditionella manligheten i den kollektiva kulturen kontra den mer nyorienterade i detta sammanhang?

1 Begrepp, tidigare forskning och kunskaper

Tillvägagångssätt vid litteratursökning

Jag har främst sökt litteratur på Gunda och Libris, men har också sökt på vanliga sökmotorer såsom Googles. Jag har sökt efter artiklar och tidsskrifter i Gundas artikelsök. De sökord jag främst har använt mig av har varit heder, hederskultur, hedersrelaterat våld, patriarkala strukturer. Jag har svårt att redovisa antal träffar då arbetet med uppsatsen har avstannat vid ett par tillfällen för att sedan återupptas. Detta har medfört att jag har använt samma sökord vid ett flertal tillfällen.

Hedersbegreppet

Hedersbegreppet är kontroversiellt och svårt att definiera. Vedertagna och allmänt accepterade definitioner av begreppen hedersmord, hedersvåld och hedersrelaterat förtryck saknas både nationellt och internationellt. Orden heder, hedersmord och hedersrelaterat förtryck/våld kan dessutom ha olika betydelser i olika samhällen, grupper och i skilda kontexter (Björktomta, 2007).

Det förekommer olika synsätt och det finns forskare, bl a Eldén (2003) som menar att det inte finns något som kallas hederskulturer utan att våldet gentemot kvinnor är detsamma i alla kulturer med patriarkala strukturer, Därför, menar hon, finns det heller inga reella skillnader mellan hedersvåld och annat övervåld gentemot kvinnor. Istället anser hon att vi genom att använda begreppet kultur i detta sammanhang också förstärker skillnad mellan vi och dem. Därigenom kan vi också distansera oss från det. Andra, däribland Wikan (2004) menar att hedersrelaterat våld är kopplat till den kollektivt ägda hedern och därför har särskilda bevekelsegrunder.

Johnson-Latham (2005) skriver att hedersrelaterat våld och förtryck definieras i en rad rapporter som extrema uttryck för våld och förtryck mot kvinnor. Skälet är att det bottnar i uttalade föreställningar om kvinnors underordning och föreställningar om klanens rätt att kontrollera kvinnors beteende, sexualitet och barnafödande. Våld och förtryck i hederns namn skiljer sig från övrigt våld av att det legitimeras i lagar och praxis t ex genom strafflindring eller mycket korta straff och uppmuntras och sanktioneras kollektivt. Det är viktigt att se, menar Johnson-Latham, att hedersmord är starkt förknippat med extremt förtryck av kvinnor i form av tvångsäktenskap, barnäktenskap, arrangerade äktenskap och hårda krav på framförallt flickornas kyskhet, vilket starkt begränsar livsutrymmet för flickor. Flickorna bevakas av sina manliga släktingar, framförallt bröder. Hon skriver att även pojkarnas livsutrymme kan begränsas, emellertid i avsevärt mindre grad och då framför allt begränsningar för deras sexuella agerande.

Jonsson-Latham hänvisar till FN:s tidigare specialrapportör om våld mot kvinnor, Radhika Coomoraswamy som i sin rapport "Cultural practices within the family that are violent towards women", definierar våld i hederns namn som en del av det patriarkala våldet. Hon menar att;

”ett särdrag för sådant våld inte är de fysiska uttrycken utan att våldet uppmuntras av kollektivet som ett led i ett strukturellt institutionaliserat förtryck och våld och utgör ett medel för att utöva kontroll av individer, primärt kvinnor och flickor, i samhällen där heder får innebörden av kontroll av kvinnors sexualitet”.

(Jonsson-Latham, 2005, s. 26-27)

Björktomta (2007) hänvisar till Länsstyrelsen i Östergötland som har arbetat fram en definition av hedersrelaterat förtryck/våld av mer övergripande karaktär, en definition som lyfter fram kvinnornas sexuella beteende och relationer som främsta motiv till hedersrelaterat förtryck/våld:

Hedersrelaterat förtryck och hedersrelaterat våld finns i klaner och familjer i ett patriarkalt samhällssystem. Individen är underordnad gruppen som äger och tar yttersta ansvar för heder och skam. Här är männens och gruppens heder direkt avhängigt av gruppens kvinnliga medlemmars faktiska eller påstådda sexuella beteende och relationer. I det faktiska förtrycket och våldet är utövaren oftast en man i nära relation till offret som oftast är en flicka eller ung kvinna.

Andra kvinnor i nära relation till offret kan direkt eller indirekt utgöra ett stöd till förtrycket som öppet stöds av kollektivets gillande. Systemet gör även förövarna till offer.

(Björktomta, 2007, s. 17)

I en rapport som har sammanställts genom ett samarbete av Socialstyrelsen och länsstyrelserna (2007) tolkas begreppet hedersrelaterat våld under tio punkter. Punkterna har sitt ursprung från länsstyrelsen i Stockholms län och har sammanställts av en arbetsgrupp med representanter från Socialstyrelsen och länsstyrelserna. Arbetsgruppen har valt att lägga till ytterligare tre punkter utöver de befintliga.

Punkterna kan sammanfattas i att hederstänkandet har en avgörande roll och utmärkande hedersvåld är att kollektivet ofta är med och planerar, beslutar och i vissa fall utför våldet. Våldet ses som en oundviklig handling för att bestraffa kvinnorna och för att bevara familjens heder och värna om släktens sociala överlevnad. Våldet kan vara både psykiskt, fysiskt och socialt (t ex isolering) och drabbar till största del flickor, men kan också omfatta pojkar, t ex då de stödjer eller beskyddar en flicka som inte fogar sig eller på grund av sexuell läggning. Det är i första hand män som står nära offret som utför våldet, men även närstående kvinnor kan delta.

Pernilla Ouis (2008-03-12) har lagt ut den censurerade delen av sin rapport för Rädsla barnen på Internet och här skriver hon att heder bl.a. handlar om ekonomi och att hedern är viktigt för välfärdssystemet i traditionella samhällen, speciellt då välfärdsstaten är svag och inte så utvecklad. Hedern har en funktionell, ekonomisk

och materialistisk aspekt såsom att bevara familjens rikedom inom klanen eller släkten. Kvinnor kan ärva familjens pengar och då vill inte släkten eller den utökade familjen att rikedom ska gå förlorad till en annan familj genom äktenskap. Därmed blir det också viktigt för familjen att kvinnan gifter sig inom släkten, vilket leder till arrangerade äktenskap.

Då det i den litteratur jag har läst och i de intervjuer jag har genomfört har framkommit att något av det som särskiljer hedersvåld från annat våld mot kvinnor är just kollektivets, d v s familjens, släktens och klanens acceptans, sanktioner och ibland påtryckningar av hot och våld, väljer jag i min uppsats att använda mig av begreppen hederskultur/hedersvåld även då dessa är omdiskuterade (och ibland anses vara polariserande) och då definitionen av dessa varierar något. Det är emellertid svårt att hitta något annat begrepp som bättre ringar in detta fenomen.

Kollektivet, patriarkatet och hierarkin

Då det, som sades ovan, framkommer att kollektivets inblandning är utmärkande för hedersvåld är det intressant att se hur individens roll ser ut. Vad är det som styr individen i en kollektiv kultur?

I det kollektivbaserade samhället är kollektivets intressen överordnade den enskildes och det handlar om vad som är bäst för kollektivet. Den enskilda familjemedlemmens värde definieras i relation till gruppens status och heder.

Familjen är en del av en släkt, en klan som är hierarkiskt uppbyggd och där helheten går före delarna. Alla familjemedlemmar bidrar till familjens heder, men ansvaret är olika fördelat. Mannens heder är främst knuten till hans förmåga att försörja och skydda familjen, medan kvinnans heder är knuten till hennes sexuella dygd (Länsstyrelsen, V a Götaland, 2002).

De sociala gränserna av gruppen är fastställda av dess heder och någon form av överskridande från de kvinnliga medlemmarna hotar gruppens "status quo" Familjen förknippar sin heder med de ogifta döttrarnas oskuld och med kyskhets hos sina gifta döttrar. Om flickorna överskrider dessa gränser och det blir offentligt måste familjemedlemmarna handla (Faqir, 2001).

Mödrarna har huvudansvaret för barnens uppfostran och det är kvinnorna i släkten som förvaltar familjens heder (Wikan, 2003).

Al-Baldawi (1998) beskriver att släkten i det patriarkala samhället är en individs och familjs första skyddssystem. Därefter kommer grannar, kompisar och bymedlemmar. I första hand försöker man lösa problem inom det närmaste nätverket. Hjälp från myndigheter söker man endast i det fall man inte lyckas lösa problemet inom de egna skyddssystemen. Detta innebär att en stor familj för det mesta bidrar med trygghet för individen. Att dessutom tillhöra en övergripande släkt kan utgöra både makt och trygghet. Han beskriver att barn och föräldrar i den patriarkala traditionella familjen känner ett stort ansvar gentemot den övriga familjen och släkten. Därigenom kommer relationerna familjemedlemmar emellan att utgöra ett grundval för individens moraliska liv.

Eldén (2003) beskriver hur det som i hemlandet betraktas som något positivt kan i det nya landet istället vändas till något negativt. Bl a beskriver hon hur Fadime

Sahindal i det tal hon höll i Sveriges riksdag, två månader före sin död, pratar om kollektivets företrädare framför individen. När hon talar om sin uppväxt i Kurdistan beskriver hon det med en positiv laddning. Hon beskriver det som ett kollektiv där man arbetar sida vid sida, var en stor lycklig familj och hade klara roller och stark gemenskap. När berättelsen handlar om familjens etablering i Sverige vänds den positiva laddningen till en negativ, där berättelsen istället för trygghet och gemenskap handlar om tvång och underkastelse.

Björktomta (2007) hänvisar till Coomoraswamys rapport och till andra FN-texter och framhåller att det inte bara är kvinnor och HBT-personer som utsätts för hedersrelaterat våld utan även heterosexuella pojkar och män kan utsättas för det, emellertid i andra former, såsom att bli offer för tvångsäktenskap eller tvingas kontrollera sina systrar och kvinnliga kusiner. Unga män och pojkar kan även under hot tvingas begå mord å släktens vägnar eftersom de kan gå straffria, alternativt få lägre straffsats på grund av sin låga ålder.

Det finns en hel del både forskning och skönlitterära böcker kring heder. Forskningen har till stor del rört sig kring heder generellt. Den patriarkala familjestrukturen i den kollektiva kulturen är också något som lyfts fram i litteraturen (Al-Baldawi, 1998, Schlytter, 2004). Ryktets betydelsefullhet framkommer också i litteraturen kring heder (Wikan, 2003, Eldén, 2005). Majoriteten av den litteratur som finns utgår från flickornas situation, deras upplevelser, och deras uppfattning. Detta är naturligtvis befogat då det är flickorna/kvinnorna som främst har blivit utsatta för frihetsbegränsning, kontroll och till och med misshandel och mord. Emellertid finns det inte så mycket skrivet om pojkar och unga män från denna kultur och deras uppfattning om sin egen situation. De unga männen ska troligtvis själva en dag bli fäder och är sålunda, som sades ovan, även bärare av kulturen och det är därför intressant att höra deras uppfattning om ämnet. De kan också både bli utsatta för hedersrelaterat tvång, våld mm., samt vara den som utför det. I och med att bröderna i familjen kan få hjälpa till att kontrollera sina systrar, och till och med i vissa fall har utfört misshandel och mord på sina systrar, är det intressant att höra vad unga män själva anser om deras egna och andras möjligheter att välja om de ska kontrollera sin syster eller inte. Vad styr dem och hur ser positionerna ut i det hierarkiska systemet.

2 Metod

Kvalitativ studie

Jag har valt att använda mig av en kvalitativ metod med öppna intervjufrågor med en liten grad av formalisering. Mitt syfte är att försöka förstå de unga männen situation och deras uppfattning om sin egen samt andra pojkars möjlighet att påverka sina systrars frihet utifrån sin egen/andra pojkars position i den manliga hierarkin. Repstad (1993) menar att då man vill ha insikt om det grundläggande eller det särpräglade i en viss miljö utan att bry sig om hur vanligt förekommande det är, då måste man använda sig av observationer och kvalitativa intervjuer. Han menar att:

kvalitativa approximativa mått beskriver på ett nyanserat sätt "det som finns" och bryr sig mindre om hur ofta det finns.

(Repstad, 1993, s. 14)

Holme och Solvang (1991) hänvisar till Kalleberg som menar att då studieobjektet är tänkande och handlande personer, är det ett nödvändigt villkor för forskningen att på det ena eller andra sättet skaffa sig tillgång till deras uppfattningar om situationer och om sig själva. För denna aspekt av den sociala verkligheten, menar han, är kvalitativa studier särskilt lämpliga.

Syftet och frågeställningarna har i viss mån förändrats under uppsatsarbetet. Från början var tanken att undersöka de unga männen tankar kring hedersbegreppet i stort. Utifrån detta kunde jag sedan urskilja teman såsom rykte, pojkars möjlighet att själva välja om de vill kontrollera sina systrar eller inte. Utifrån det som framkom under de första intervjuerna väcktes frågan om hur pojkarna ser på manlighet och vad det innebär att vara man. Det var emellertid svårt att få svar på det. Som en intervjuperson sade; att vara man är att vara man helt enkelt. Antingen är man det eller också inte. Istället har litteratur och teoretisering fått ta en större plats i det avsnittet. Då det i intervjusituationerna framkom att ryktet var så nära sammankopplat med heder blev det svårt att särskilja dessa två och ryktet fick istället större utrymme.

Urval av undersökningsgruppen

Intervjupersonerna är tio unga män i åldrarna 18 – 33. Åtta av männen är i åldrarna 18-21, en är 25 år och en är 33 år gammal vid intervjutillfället. Anledningen till att jag har valt att intervjua män över 18 år är för att undvika behov av samtycke från vårdnadshavare. Alla män har utlandsfödda föräldrar, majoriteten är födda utomlands och kom till Sverige som barn. Åtta av männen kommer från Irak, en från Iran och en från Turkiet. Alla de intervjuade männen är kurder och alla har systrar.

Det har funnits en svårighet att få tag på unga män som vill svara på frågor om heder och därför kan man säga att urvalet av männen till viss del är bekvämlighetsurval. Jag har använt mig av en del kontakter som jag har fått av

personer som arbetar i samma stadsdel som jag och som har kommit i kontakt med dessa män. Jag tog även kontakt med Sharafs hjältar i en annan stad där jag intervjuade fyra män. Dessa män har tydligt tagit ställning i frågan och är ute och föreläser om ämnet. Det kan tyckas att svaren skulle vara mindre värda för att de tagit ställning ”mot hederskultur”. Emellertid har de egna erfarenheter av den kollektiva kulturen och är mycket medvetna över de skillnader som råder mellan denna kultur och den mer individualistiska i Sverige. Därigenom kunde de bidra med intressanta reflektioner. Att ett flertal av intervjupersonerna kommer från Irak har troligtvis att göra med att många av de uppmärksammade fallen kommer därifrån eller rättare sagt, personerna ifråga har sitt ursprung där. Det är alltså inte min avsikt att i denna uppsats peka ut just Irak då hedersrelaterad problematik förekommer i flera länder.

Materialinsamling

Jag har till största delen haft enskilda intervjuer med informanterna. I ett fall intervjuades två personer (ur Sharafs hjältar) samtidigt vilket berodde på önskemål från deras sida. Intervjuerna har varierat stort i längd. Ett par intervjuer varade endast i ca 25 minuter beroende på att intervjupersonerna inte tyckte att de hade mer att säga. De andra intervjuerna har varat i en till en och halv timma. Platsen för intervjuerna är viktig. Man bör välja ett ställe där man får vara ostörd. Helst ska det vara ett ställe där respondenten kan känna sig hemma. (Repstad, 1993) För att få männen att medverka valde jag att förlägga intervjuplatserna på ställen som var lättillgängliga för intervjupersonerna. Fyra av intervjuerna skedde på ett kontor hos vårt resursteam, i männens bostadsområde. Två intervjuer skedde i ett gruppum på den skola dessa unga män gick. Intervjuerna skedde efter deras skoltid så att de inte skulle ha någon tid att passa. Vid intervjuerna med dem som ingick i Sharafs hjältar tillhandahöll de lokalerna. Intervjuerna skedde då i Sharafs hjältars egna lokaler. Vid ett par av intervjutillfällena i Resursteamets lokaler fick jag vänta förgäves. Detta var då en kollega förmedlat tid och plats. Om det berodde på missförstånd eller ointresse vet jag inte. Vid ett av tillfällena vet jag att det byggde på missförstånd *och* ointresse då informanten inte längre var intresserad då jag berättade syftet. Han frågade om jag kunde ordna sommarjobb åt honom (när jag ringde upp efter att han uteblivit) Till slut fick dessa informanter utgå och kontakten togs därefter av mig själv.

Intervjuernas genomförande

Min avsikt med uppsatsen är att visa på vad de män jag intervjuar tänker kring frågorna. De ställda frågorna handlar till stor del om familjen och barnens självbestämmanderätt inom familjen. Dels för att se om de anser att det råder skillnad mellan systrar och bröder samt att se vilken möjlighet de själva anser att de har att välja om de vill eller inte vill kontrollera sina systrar. Även om frågorna har rört intervjupersonen och dennes familj har svaren ofta blivit opersonliga och snarare handlat om hur andra resonerar. Frågorna har modifierats något under undersökningens gång och utifrån valda teman har istället intervjumallen använts för att föra tillbaka intervjun på spår om den kommit ”på avvägar” eller för att kontrollera att alla teman kommit med.

Det finns alltid en risk i intervjusituationer att jag som intervjuare påverkar svaret samt missförstår svaret i den tolkning som görs. Holme och Solvang (1991)

diskuterar Krarups modell av hur man analytiskt kan se studieobjektet som bestående av två nivåer där den ena har den enskilda människan som enhet. Människan beskrivs här som en handlande varelse och de utförda handlingarna har en mening och en innebörd. Handlingarna, som utförs i ett socialt rum där det också finns andra enheter, förmedlar innebörder till varandra. Utifrån dessa utvecklar man föreställningar om sin egen position, om yttervärlden och om hur handlingarna påverkar andra människor. Författarna menar att kommunikationen mellan människor ofta kan te sig förvirrande och de signaler man sänder ut kan ge upphov till missförstånd. Jag som intervjuare är en del av detta samspel. Den andra nivån är kopplad till ett socialt system där aktörer samverkar. Människor är beroende av varandra och bildar sammantaget ett dynamiskt nätverk med makt och dominansstrukturer. Denna dynamik måste den enskilda inordna sig i. Den intervjuade kan ha föreställningar om mig som intervjuare, beroende på kön, ålder, etnicitet och samhällsklass, och därmed också föreställningar av vad jag förväntar mig för svar. Detta kan naturligtvis påverka vilka svar jag får och öka risken för tillrättalagda svar. För att försöka komma runt detta har följdfrågor varit viktiga. Det har också varit viktigt att återkomma till ämnen senare under intervjun då samtalet kan ha medfört att intervjupersonen har tänkt ytterligare ett varv. Vid ett intervjutillfälle berättar en ung man om sina systrars frihet att själva få välja partner:

Ja, vi har skillnad från andra familjer. Alla tror att i det är pappan som väljer i kurdiska familjer. Men pappa säger att; ja, ni får välja vem ni vill gifta er med. Bara de godkänner det också, men de får välja själva. Men det ska vara en bra en kille och så.

Efter att vi fortsätter att prata om barnens självbestämmanderätt i att välja partner och frihet i hur man lever säger han:

Hos mina systrar tror jag att det påverkar ganska mycket för mina systrar gör inte så mycket som de vill. De är mest tysta och så. Såna är mina systrar. Jag har aldrig sett mina systrar gå på en fest eller sådär. De har aldrig sagt det till min pappa. De är så tysta, du vet, och gör som min mamma och pappa vill. Det är klart att de har ett val, men de väljer inte helt själva som att gå bort från familjen och så. De vet själva vad de kan välja.

Poängen är naturligtvis inte att få mannen att ändra uppfattning om det han tidigare talat om utan istället att själv reflektera över de valmöjligheter han och hans systrar har. Han beskriver här att de vet vad som förväntas av dem och rättar sig efter det. Hade jag haft en mer formaliserad intervjumall hade jag kanske stannat vid det första svaret. Nu är det inte flickornas självbestämmanderätt som jag undersöker utan istället pojkarnas möjlighet att välja huruvida de ska kontrollera sina systrar eller inte. Detta är emellertid avhängigt systrarnas situation och frihet.

Bearbetning av materialet

Jag började med att läsa viss litteratur om ämnet för att få en bakgrund. Emellertid har större delen av litteraturen lästs under och efter tiden för genomförandet av intervjuerna. Intervjuerna har bandats och sedan skrivits ut ord för ord. Detta har gjorts så snart som möjligt efter intervjutillfället och det är endast de sagda orden som har skrivits ut. Utifrån de valda temana har sedan materialet bearbetats. Citaten från de unga männen är utskrivna ordagrant förutom att jag i ett par meningar har kastat om ord för att de ska bli lättare att förstå. Ibland har jag blivit tvungen att förkorta citaten. Har detta skett mitt i ett intervjusvar har jag markerat det med (...). Detta markerar att jag klippt i ett intervjusvar eller att intervjupersonen har återkommit till ämnet senare under intervjutillfället.

Då temana går in i varandra kan svaren i intervjuerna passa in under flera av rubrikerna under resultatredovisningen. Jag har då placerat dem under den rubrik där jag tycker att de fungerar bäst utifrån tidigare svar eller litteraturhänvisning samt där svaren ”säger mest”.

Då man talar om hederskultur används olika begrepp i detta sammanhang. Några begrepp som används i samma sammanhang då man talar om hederskultur är kollektiv, traditionell och patriarkal kultur. Dessa begrepp har inte samma betydelse, men jag väljer att inte gå in på detta i uppsatsen då det skulle kräva ett alltför stort utrymme. Jag försöker till större delen att använda mig av kollektiv kultur då det ligger närmast mitt syfte. Men i de sammanhang då de andra begreppen passar bättre eller då jag hänvisar till forskare/författare som använt de andra begreppen använder jag mig också av dem.

Vid källhänvisning har jag använt mig av publiceringsdatum. I de Internetsidor då jag ej kunnat hitta något sådant har jag istället skrivit ut datum då jag har besökt sidan. Jag har då skrivit detta i litteraturlistan. Jag har använt mig av Internetsidor då jag inte kunnat hitta den information jag har sökt på annat sätt. Det finns en fara i att använda information från Internet då denna information kan ändras eller försvinna från Internet. Jag har ändå valt att göra det då innehållet fyller en funktion i uppsatsen.

Analys och tolkning

Den förförståelse som jag har i ämnet kan påverka den tolkning jag gör (Haavind, 2000). Genom mitt arbete som socialsekreterare har jag kommit i kontakt med flickor och pojkar från den kollektiva kulturen. Även om inte detta specifikt har varit min arbetsuppgift har jag haft kontakt med både unga män och unga kvinnor (främst över 18 år) som inte har kunnat bo kvar hos sin familj för att föräldrarna inte har accepterat hur de har velat leva sitt liv. Att det har rört sig om hedersproblematik har dessa unga män/kvinnor själva definierat.

Jag har också läst litteratur i ämnet vilket också påverkar min förförståelse i ämnet. Detta är ett ämne som berör alla som kommer i kontakt med det och frågan är om det går att vara neutral i ett sådant ämne. Haavind menar då det gäller genusforskning att strävan efter att skapa intersubjektivitet i mötena mellan forskare och intervjuperson kan uppfattas som brott mot normen om forskaren neutralitet

och kan då medföra att forskaren kritiseras för att ensidigt fullfölja sina idéer och bekräftar sina förhandsuppfattningar. Emellertid menar hon att forskaren i en dialog är mer mottaglig för innehållet i andras erfarenheter mot om hon placerar sig i en tänkt position utanför och bortanför den värld hon forskar i. Forskaren blir därmed ständigt påmind om och uppmärksam på vilket förhållande som råder mellan forskarens och informantens förståelse. Hon anser inte att det finns skäl för att hålla den förutsättningslösa forskaren som ideal.

Studiens kvalitetsaspekter

Validitet

Kvale (1997) diskuterar Pervins teori kring validitet och menar att validitet i ett bredare perspektiv hänför sig till den utsträckning i vilken en metod undersöker vad den är avsedd att undersöka, till den utsträckning i vilken våra observationer verkligen speglar de fenomen som intresserar oss. Kvale menar att med denna vidare definition av validitet medför att kvalitativ forskning kan leda till valid vetenskaplig kunskap trots att den ej resulterar i siffror såsom de kvantitativa undersökningarna gör.

Att validera, menar Kvale, är något som fortgår under hela processen med en ständig kontroll och ifrågasättande av resultatens trovärdighet, rimlighet och tillförlitlighet. Ett sätt att kontrollera sina resultat är att göra detta i förhållande till den befintliga forskningen, dvs. att studera samma fenomen med olika metoder; triangulering (Repstad, 1993). Detta är något som jag har gjort fortlöpande genom hela arbetet då litteraturinläsningen till stor del har skett parallellt med intervjuer, bearbetning av material samt under skrivarbetet.

Reliabilitet

Reliabilitet handlar om forskningsresultatens pålitlighet och därmed också tillförlitligheten i de mätredskap jag använder mig av. En svårighet kan vara ledande intervjufrågor som oavsiktligt kan påverka svaren (Kvale, 1997).

Jag har använt mig av öppna intervjufrågor och intervjuerna har utgått från valda teman. Intervjuerna har kommit att se olika ut beroende på svaren från de intervjuade och beroende på deras varierande engagemang i frågorna. De ledande frågorna som har använts har varit i klarifierande syfte och under bearbetningen av materialet har jag också granskat frågorna såväl som svaren. Kvale menar att det viktiga i intervjusituationer inte är huruvida frågorna är ledande eller inte ledande utan vart frågorna ska leda och huruvida de kommer att leda i relevanta riktningar.

Generaliserbarhet

Det finns ingen ambition att den information jag får fram ska ha en generell giltighet utan snarare bidra till en djupare förståelse för det jag studerar. Haavind (2000) menar att tolkningen av material i en kvalitativ studie söker efter invändiga sammanhang. Det är det säregna i den enskilda händelsen eller personen som först fångar forskarens intresse och då undersökningen omfattar flera personer så är det både i variationer och i samhörighet som sammanhanget etableras. Svaren kommer ofta i ett format som inte ger ett generellt svar, men som ger en serie besläktade svar på samma fråga. Kunskapen blir som en process som är personligt utvecklad och existerar i kulturella sammanhang. Förståelsen kan då också variera och bli tvetydig. Ofta har de svar jag fått fram genom intervjuerna liknat varandra. Det har

varit intressant för mig att både titta på de svar som liknar varandra och de som skiljer sig från varandra.

Etik

Med informerat samtycke menas att man informerar intervjupersonerna om undersökningens syfte och att intervjupersonerna har rätt att dra sig ur när som helst Kvale (1997). Intervjupersonerna som deltog fick skriva på en samtyckesblankett och de fick samtidigt information om hur uppgifterna skulle användas. Som framkommer ovan var alla intervjupersoner över 18 år och de kunde därmed själva ge sitt samtycke till intervjun.

De upplystes också om att de hade möjlighet att låta bli att svara på någon fråga samt att de när som helst kunde avbryta intervjun. Ingen av dem valde att göra detta.

Intervjupersonerna fick information om att intervjuerna skulle aidentifieras och att materialet skulle behandlas konfidentiellt. Med detta menas att privata data som identifierar undersökningsspersonen inte kommer att användas Kvale (1997). Jag har valt att helt aidentifiera intervjupersonerna genom att inte använda några namn. Jag skriver heller inte vilken stadsdel jag arbetar i eller i vilken skola jag har genomfört intervjuer. Sharafs hjältar finns på flera orter i Sverige och jag väljer att inte nämna på vilken ort jag har intervjuat medlemmar. Det finns naturligtvis en risk med att någon tycker sig känna igen någon av intervjupersonerna, men många av de åsikter och upplevelser som framkommer under intervjuerna är synligt i flera intervjusvar.

Det är enligt Kvale också viktigt att undersökningsspersonerna lider så liten skada som möjligt och fördelarna ska uppväga skaderisken för intervjupersonerna. Då syftet med uppsatsen handlar om att få en ökad förståelse för pojkar och unga mäns situation i valmöjligheter i den kollektiva kulturen anser jag inte att det vare sig intervjupersonerna eller gruppen blir utpekade på ett negativt sätt. Istället får de en möjlighet att prata om sin situation som motvikt eller fördjupning av den bild tidigare forskning och media ger.

Kvale skriver att:

Forskarens person är avgörande för den vetenskapliga kunskapens och de etiska avgörandenas kvalitet i varje forskningsprojekt. Forskarens betydelse förstärks under själva intervjuandet eftersom det är intervjuaren själv som är det viktigaste instrumentet vid förvärvandet av kunskap.

(Kvale, 1997, s. 111)

Kvale menar att forskaren har ett vetenskapligt ansvar gentemot intervjupersonerna och sin profession att forskningen frambringa kunskap som är värd att veta och som är så kontrollerad som möjligt. I detta ligger också att forskaren inte identifierar sig alltför mycket med intervjupersonerna så att resultaten kan påverkas. Det är också viktigt att bli medveten över eventuella beroendesituationer.

3 Teoretiska perspektiv

Jag har valt att använda mig i huvudsak av två teoretiska perspektiv. Den teori som får störst utrymme är maskulinitetsperspektiv där jag främst diskuterar begreppen hegemoni och homosocialitet och vilken betydelse de har i patriarkala strukturer. Som komplement till denna använder jag mig av genusteori där jag fokuserar mest på manlighet, men också kommer in på allmän genusteori.

Connell (2003) diskuterar kring hegemonisk maskulinitet som handlar om mäns dominans och underordning i förhållande till varandra. Även om det förekommer dominans och underordning män emellan är män, i den idealbild som den hegemoniska maskuliniteten innebär, alltid överordnade kvinnor. Connell menar att det snarare är det framgångsrika hävdandet av auktoritet än direkt våld som är hegemonins kännetecken. Det är i själva verket få män som lever upp till den normativa standarden och det är också få män som praktiserar det hegemoniska mönstret. Trots detta kan majoriteten av män dra fördel av maskulinitetens hegemoni då de ändå kan ta del av de fördelar detta för med sig såsom ära, prestige och rätten att få bestämma. Den hegemoniska maskuliniteten är föränderlig och då villkoren för ett hegemoniskt försvar förändras kan också basen för att en viss typ av maskulinitet ska kunna hävda sin dominans undergrävas. Männerna inom en hegemonisk maskulinitet åtnjuter alltså förmåner genom att vara delaktiga. Därmed kan de också bli uteslutna ur denna maskulinitet om de inte efterlever de normer och regler som gäller inom gruppen. Det bildas ett beroende män emellan (Connell, 2003).

Inom den patriarkala familjestrukturen i den traditionella kulturen är det släkten som har stått för den sociala och ekonomiska tryggheten. Det är en fördel att ha en stor familj då den utgör en starkare och tryggare miljö för individen att leva i, på samma sätt som en familj genom att tillhöra en större, övergripande släkt kan erhålla makt och trygghet. Familjen vänder sig oftast inte till myndigheter för att lösa sina problem utan försöker istället lösa problemen genom de resurser som finns inom familjen eller släkten. En del familjer väljer att behålla den patriarkala familjestrukturen även då de har flyttat till ett mer individualistiskt land och föräldrarna, oftast pappan strävar då efter att tillsammans med de andra manliga släktingarna upprätthålla den struktur de hade i hemlandet med ett bibehållet skyddsnät inom släkten. Ju längre familjen lever i det nya landet ju svårare blir det att upprätthålla en fungerande patriarkalisk modell, där äldste mannen har mest makt, bl a beroende på att barnen ofta integreras bättre i det nya samhället (Al-Baldawi, 1998).

Det är i konkurrensen och gemenskapen med andra män som den tidsbundna manligheten mejslas fram män emellan. Genom att snegla på andra män får pojkarna indikationer om det de gör är rätt. Det är också här som maskuliniteten får betydelse (Hirdman, 2001). Det som Hirdman kallar överordningens psykologi innebär att det skapas ett spänningsfält, en laddning, inom de överordnades krets (läs männens) genom de mer eller mindre uttalade regler som det gäller att förhålla sig till. Här utvecklas tydliga samhörighetskoder. I kopplingen relationer män emellan kan man se hur de inneboende benägenheterna av den stereotypa maskuliniteten skenar iväg, förstärks och extremiseras. Hon menar att ett exempel på detta är just den maskulinitet som frodas i s.k. kyskhetskulturer där den manliga

hedern är direkt beroende av hur hans kvinna uppträder, både när det gäller mödrar och döttrar, och där dessa noga övervakas av andra män. Omhändertagandet kopplas då hårt till hans maskulinitet som främst bygger på respekt för hans heder. Den heder han riskerar att förlora är då i relation till andra män, inte till flickan/kvinnan han kontrollerar.

Kuosmanen (2001) menar att för att kunna förstå hur kunskaper, regler och föreställningar överförs mellan män är ett viktigt analytiskt tema homosocialitet eller manlig samvaro. Kuosmanen diskuterar Lindgrens teoretisering av homosocialitet och menar att motivet till homosocialitet ligger i att män har en dominerande position gentemot kvinnor och därför söker bekräftelse från män emellan. I det fall de hade sökt bekräftelse hos kvinnor hade de inte gjort anspråk på makt och inflytande då det är i den manliga gruppen de kan förvärva det. Kuosmanen menar att den maktdimensionen kan delas upp i två områden; den institutionella sfären, som främst har med fördelning av ekonomiska förmåner att göra och den symboliska sfären som har med immateriella värden att göra.

Då det gäller mer traditionella samhällen kan man anta att vikten av en sådan gemenskap är stor då inte samhället i övrigt tillhandahåller ett ekonomiskt eller socialt skyddsnät (bl a Wikan, 2003, Al-Baldawi, 1998).

Det förekommer en hierarkisk ordning inom homosociala grupper vilket innebär konkurrens om positioner. Vilken ställning man kan uppnå i gruppen avgörs av hur individens kapacitet, förmåga och färdighet motsvarar gruppens förväntningar. De homosociala grupperna kan utestänga män likaväl som kvinnor. Det rör sig då om män av lägre rang eller män som inte tillför gruppen något. Kvinnor har överhuvudtaget inte tillträde till gruppen. Inom gruppen kan man förutom att åtnjuta gruppens inre sociala liv också få skydd mot yttre hot samt få tillgång till de förmåner som gruppen med kollektiv kraft lättare kan erhålla. Priset man får betala för medlemskap i gruppen är ofta minskad rörelsefrihet och individualitet. Detta beror på att gruppen har förväntningar på ett samordnat beteende och konformitet (Kuosmanen, 2001).

4 Resultatredovisning

Utifrån bearbetning och analys av materialet har det i de unga männens beskrivningar framkommit att familjemedlemmarnas rykte är viktigt för hela familjen och släkten. De beskriver hur deras föräldrar manar dem till försiktighet för att deras rykte inte ska svärtas ner. De beskriver också hur de själva ser på ryktet och kollektivets betydelse för individen framträder tydligt i deras svar. Kollektivet kan både skapa förutsättningar samt vara en begränsning i individens frihet.

Ryktets betydelse för hedern

Det farliga ryktet

Då jag har frågat mina informanter om heder har alla kommit in på ryktets betydelse, och då främst döttrarna/systrarnas rykte. De menar att familjen kan vara mer tolerant om dottern gör något som går utanför normen så länge det inte kommer till omgivningens kännedom. Det är därför viktigt att dels se till att det inte händer något som kan hota familjens heder och dels se till att, om det gör det, hålla det inom familjen. Blir det känt utanför familjen blir skadan större.

Wikan (2003) skriver i sin bok att hedersmord förutsätter en publik, meningsfrände. Man kastar då av sig skammen vilket man gör i förhållande till en publik. Skammen kan vara djup utan att "de andra" vet om det och man kan känna sig kränkt och förödmjukad i hemlighet. Men det är då skammen blir känd som den måste tvättas bort. Skammen infinner sig då vanäran blir offentlig.

Eldén (2003) hänvisar till Bordieus tolkning av blicken som en symbolisk kraft vars betydelse är beroende av förhållandet mellan den som ser och den som blir sedd. Bordieu talar om den "manliga dominansen" där kvinnan på en strukturell nivå placeras i ett tillstånd av symboliskt beroende där de existerar först och främst genom och för de andras blickar. Eldén väljer i sin avhandling att tolka det symboliska beroendet som att ett aktivt skapande och upprätthållande av könsidentitet görs genom att förhålla sig till andras blickar. Hon utgår från att identitet är något som skapas i relationer mellan aktörer som samhandlar. Den andres blick får därmed en normativ betydelse där individer förutsätts förhålla sig till en normativ blick på olika sätt genom att t ex bryta eller bekräfta andras förväntningar.

En av männen berättar att han aldrig skulle träffa en tjej om hon har dåligt rykte. Han tror att om det skulle spridas ett rykte om honom eller hans systrar så skulle det ligga något bakom det.

Det kommer ju inte från tomhet. Ord kommer inte från tomhet. Det måste ju finnas någonting. Ok om det inte är värsta grejen. Men lite finns det bakom det. Det kan bli väldigt förstorat, men det kan finnas en liten sak bakom det.

På frågan om vad de skulle göra åt det svarar han att han inte ens vill tänka på det.

Även om det, som intervjupersonen säger, finns något bakom orden får man lätt uppfattningen att ryktesspridningen lever sitt eget liv. Frågan är om rädslan ligger i ryktet oavsett om det har någon substans eller inte, eller om rädslan gäller, som han uttryckte; att det kan ju ligga en liten sak bakom det. Det framstår snarare som om rädslan rör det förra, dvs. ryktet oavsett sanning. Eldén (2005) beskriver hur begreppen heder, oskuld och rykten är centrala inom dessa samhällen. Hon konstaterar i sin avhandling att det snarare är det dåliga ryktet, än vad som faktiskt har hänt, som bringar skam över familjen. Oavsett om ryktet är sant eller inte så kan det i sig räcka för att dra skam över familjen.

IP: Min mamma brukar säga så; var inte ute för länge och jag frågar varför. Då säger hon att andra kan säga att du är ute för länge. Det är mest för ryktet. Även om mamma säger att det inte är för ryktet, vi bryr oss inte om vad andra säger. Men det är mest för ryktet. När de säger gå inte dit, stå inte där så är det för ryktet även om de säger att det inte är det. Det mesta är för ryktet. Annars skulle man låta sina döttrar gå på fester och så. Man har ju vakter där så vad kan hända. Det är mest ryktet. Om hon vill gå någon fest och någon i släkten eller någon som känner pappa ser henne så snackar han vidare.

I: Om någon av er får ett rykte, faller det tillbaka på era föräldrar då?

IP: Ja, så är det. Vi är unga. Vi ska inte bry oss, men pappa och mamma skulle få det största slaget. Det är de som har typ lärt dottern att gå ut.

I: Händer det ofta att ryktet sprider sig så?

IP: Ja, det gör det, speciellt inom kurder och så. Ryktet går snabbt. De lever fortfarande på den tiden och har aldrig sett någon kurd gå ut på klubb och så och när de ser det så sprids ryktet.

Informanten beskriver att det är föräldrarna som får ta det hårdaste slaget om barnen får dåligt rykte. Barnen kanske inte alltid bryr sig om ryktet men föräldrarna som har uppfostrat barnen blir ifrågasatta och riskerar förlora sin heder. Då familjen går före individen blir det alla familjemedlemmars plikt att följa de normer som finns för att familjens heder ska förbli intakt. Om en överträdelse sker är det de övriga familjemedlemmarnas skyldighet att se till att det inte händer igen. Då en familjs heder är avhängigt familjemedlemmarnas rykte blir kontrollen av dessa (främst döttrarna) viktig. Det kan ju gå att förekomma ryktesspridning och händelser/beteenden som kan föranleda att rykten uppstår.

Enligt Wikan (2003) är ryktet ett socialt faktum som individen är tvungen att förhålla sig till. I och med det blir det oerhört viktigt att värna om sitt privatliv och

inte ge folk någon anledning att prata. Hon menar att hedern, i de samhällen som har hederskultur, är uthängd till allmänt beskådande och att det snarare handlar om omvärldens värderingar om personen än personens faktiska moraliska kvaliteter. Därför är heder något som ligger i det yttre och bygger på uppfattning om en person. Detta gör att ryktet blir oerhört viktigt och kan ödelägga en familjs heder och ära.

Ryktet som hot mot kollektivet

Om jag gör något dåligt, där folk ser mig. I våra länder är det mycket familjer och släktingar. I Sverige är man fri. Din mamma har inte med det att göra, din pappa har inte med det att göra. Men i vår kultur om jag gör någonting, då kommer hela min familj och mina släktingar att veta om det. Då kommer de att säga; den här killen, det här är hans pappa, det är hans mamma, faster, moster, förstår du. För där är man typ, alla är runt omkring. I vår kultur är det hela familjen som drabbas, så man är alltid försiktig. I min kultur är man försiktig vad man än gör (...) Man är försiktig för att ryktet inte ska komma igång.

Han uttrycker att svenskar är fria då vi inte behöver bry oss om vad slakten kommer att säga. Han däremot måste alltid ta hänsyn till vad andra runt omkring säger i annat fall kan hans familj drabbas av dåligt rykte på grund av honom. Då han använder uttrycket fri låter det som om det är ett tillstånd som är eftersträvansvärt medan han som lever i den kollektiva kulturen ständigt behöver tänka på vad han gör. Man kan tolka det som att han känner sig "ofri" i sin kultur i jämförelsen mellan de två kulturena.

En annan informant resonerar också kring de två olika kulturena som förekommer i öst och väst och menar att det i öst förekommer en skamkultur som inte förekommer i väst. I väst, om en dotter gör någonting som inte är accepterat eller anses bra så är det hon i egen person som har gjort det och inte föräldrarna. I skamkulturen däremot, påverkar handlingen hela familjen och, det kan då i värsta fall hända att en bror går och dödar henne eftersom hela familjens rykte har blivit förstört och de får skämmas:

Det behöver inte vara mellan en tjej och en kille, eller det kan vara att någon börjar knarka, eller rån, för att familjens rykte ska förstöras. Hos västerlänningar om någon knarkar så är det han som gör det. Andra har inte med det att göra, men hos oss blir pappan utskämd ... här är det inte så. Det är du som har gjort det och mamman eller pappan har inte med det att göra. Men där börjar det bli lite bättre liksom (...) Tidigare om det hade med hedern att göra behövde pappan bara sitta i fängelse i ett år (i Irak, egen anmärkning). Men mord är mord och man tog bort den regeln efter 2000 för att den svenska regeringen sa att man måste ta bort den. Mord är mord oavsett om det har med heder att göra.

En annan av informanterna beskriver också att det som barnen/syskonen gör påverkar familjens heder och han menar att det är därför familjen bryr sig om rykten.

Om de ser sin dotter ute på stan så tycker andra att hela familjen är konstig. Det beror ju på hela familjen, men mest på frugan (...) Det kan gå till en viss gräns så att pappan inte vet vad han ska göra, det kan det gå sådär att de gör någonting mot sina döttrar, skicka dem till Kurdistan eller tvinga dem att gifta sig. Det händer sådär. Då har ryktena gått för långt. Det är så ryktena kan göra och det är därför de inte låter dem gå för långt. Då måste dem göra något åt det

Intervjupersonen för här ett intressant resonemang där han nästan framställer ryktet som en aktiv gärningsman. Det är ryktena som går för långt och de blir här ett subjekt vars framfart man måste hindra. Ryktet framstår som "det onda" vilket lämnar familjen utan något val och den blir tvungen att agera eller göra något åt det, som han uttrycker det. Familjen blir därigenom ett offer och familjens handling framstår därför också som något oundvikligt där de verkliga gärningsmännen inte bär något ansvar.

Ghadimi (2007) hänvisar bl a till Akpinar och Delaney och skriver att bekräftelsen att en ung kvinna är anständig och orörd har ett starkt symboliskt värde för familjens och släktens anseende inför andra i bekantskapskretsen.

Wikan (2003) berör skillnaden mellan de olika kulturerna när det gäller staten kontra familjen. Hon skriver att man bör komma ihåg att en orsak till att heder har så stor betydelse i människors medvetande i vissa samhällen är att hedern är nödvändig för att värna om de egna intressena och för att uppnå politisk och social status. Staten är inte beredd att bistå med det. Staten är istället att betrakta som fiende eller motståndare. Kollektiven, dvs. klanen, familjen måste besitta styrka, stolthet och heder för att främja sina intressen å medlemmarnas vägnar. Då namn och rykte betyder allt blir individens intressen underordnade.

Detta styrks av en av intervjupersonerna som på frågan om vad heder innebär svarar:

IP: Att man inte har ett förhållande före äktenskapet, att man inte ska ha samlag före äktenskapet. Det är det viktigaste(...) Det gäller bara flickor... och kvinnor.

I: Vad är det som händer om man skulle ha en relation före äktenskapet?

IP: Det beror på lite olika familjer också. Alla tar inte samma som att nu ska dö min dotter.

Det är inte många som kan ta det så där lätt. Men det är folk som pressar familjen. Det är inte egentligen. Jag tror att de som har dödat sina döttrar har inte velat det.

Det är kusiner, släktingar, landet, folket som pressar på föräldrarna. Det är en skam för din familj att hon har gjort sådär och då måste de göra något åt saken. Hela tiden pushar de föräldrarna.

Vad är det då som kan hända om en familjemedlem får dåligt rykte och familjens heder står på spel? Vad är släkten/kollektivet rädd för?

Jemteborn (2005) presenterar i sin rapport Akpinars diskussion i sin intervjustudie av unga turkiska kvinnor som har emigrerat till Sverige. Hon har där kommit fram till att föräldrar till kvinnor som väljer att lämna sina män efter misshandel kan utsättas för press från grannskapet att inte låta dottern skilja sig från maken då omgivningen är rädd att dottern ska ha ett dåligt inflytande på deras döttrar. Vidare menar Akpinar att det finns starka maktrelationer mellan män. Manliga medlemmar i familjer där kvinnorna brutit mot normen kan utsättas för starka påtryckningar från omgivning som också kan uppmana till bestraffning av kvinnan.

Enligt Akpinar rör det sig om att kvinnan eller flickan kan ha ett dåligt inflytande på andra flickor. Inte nog med att hon svärta ner ryktet för släkten, hennes systrar och kusiner kan ta efter vilket kan innebära att släktens rykten ytterligare nedsvärtas. Akpinar skriver också om att en "svagare maskulinitet" kan uppstå då männen har tagit till sig livet i det nya samhället. Detta kan betraktas som ett hot mot patriarkatet, vilket leder till att manliga släktingars rykte ytterligare kan försämrats. Det är då viktigt för kollektivet att se till att "problemet" inte får bli för stort och att männen i familjen är handlingskraftiga i sina åtgärder.

Kollektivets och familjens motstrategier

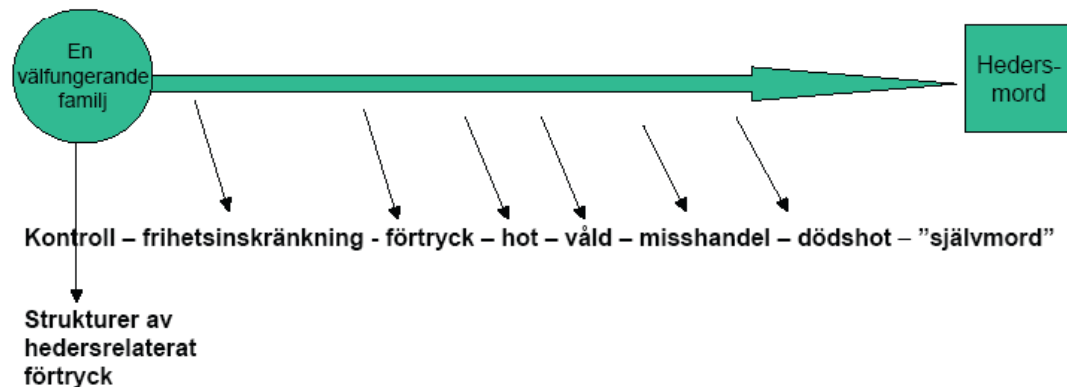
Vad är det som kan hända då ett "problem" uppkommer? Vad finns det för strategier som kan användas för att familjens heder ska återupprättas?

Sen (2005) skriver om aktioner som kollektivet kan ta till för att återfå en förlorad heder och då främst genom att arrangera äktenskap för den person som anklagas för att ha förstört släktens heder. Ett annat sätt är att ta bort bäraren av den förlorade hedern, dvs. att ta livet av denne. Ytterligare ett sätt som framkommer under intervjuerna och som också står att läsa om i litteraturen, bl a Wikan (2003), är att den vars beteende riskerar familjen/släktens heder sätts i exil och kontakten med denne bryts.

Motstrategierna börjar emellertid redan innan det är ett faktum att hedern håller på att gå förlorad, vilket framkommer i intervjuerna. De börjar redan då det finns en risk för ryktesspridning oavsett om det finns en substans bakom eller inte. Motstrategierna består då kanske av att familjemedlemmarna försöker tala system/dottern "till rätta" och genom att kontrollera henne. Bröderna får ofta en viktig roll i att genomföra det.

Mycket av det som diskuteras av intervjupersonerna då det gäller motstrategier framkommer i Björktomtas (2007) figur om hur förloppet av hedersrelaterat våld kan se ut:

(Björktomta, 2007, s. 17)

Det är tydligt att intervjupersonerna är mycket medvetna över de skillnader som råder i det kollektiva/traditionella samhället respektive det mer individbaserade. De beskriver hur släkten kan ha synpunkter på hur en familjemedlem beter sig och trycker på för att föräldrarna ska göra något åt problemet. Det är när pressen från omgivningen, och därigenom förlust av familjens heder, blir för stor som föräldrarna tvingas agera.

Familjen och släkten kan anse sig vara berättigade och ha en förväntan på sig att förhindra ryktesspridning avseende flickan genom att begränsa hennes handlingsutrymme (Schlytter, 2004).

En av informanterna beskriver att:

Ni svenskar är mycket med det här med hedersmord, men jag tror inte att någon familj hatar sin dotter som ni beskriver. Man säger saker till sin dotter eller syster för hennes eget bästa. Man vill inte att hon ska vara som en slampig flicka. Det är inte så man vill ha sin dotter. Det är fel att man tar upp såna saker som att det är så enkelt att slå. Jag tror inte att de slår och sedan mår de skitbra och är stolta.

Intervjupersonen menar att svenskar uppfattar det här med heder på fel sätt och inte ser att de faktiskt försöker lösa ett problem. Svenskar å sin sida anser att de som begår hedersbrott inte inser att de faktiskt begår ett brott enligt svensk lagstiftning. Det råder en så stor diskrepans mellan tankesätten att det i det närmaste framstår som en oöverbryggbar avgrund. Senare under intervjun säger han att vi svenskar uppfattar hedersmord på fel sätt då vi tror att det endast är pojkar och män som tycker att flickor ska kontrolleras. Han själv tycker inte det, men det gör däremot hans sysstrar:

Att det alltid är killar och pappor som gör sånt där och sånt. Det är hennes mamma med. Hon kunde göra något åt saken. En mamma har stor, stor makt i familjen, men hon vet inte om det. Hon kan förändra sin man så enkelt.

Han beskriver hur föräldrar och bröder inte vill att dottern/systemen ska vara *slampig* och därför, bl a för hennes egen skull blir tvungna att handla för att förändra hennes beteende.

Detta, som jag tycker är en dubbelhet, framträder ofta under intervjuerna: Familjen värnar om dottern och måste, för att hårdra det, skydda henne från hennes eget beteende, ytterst för att bevara hennes oskuld. Samtidigt framkommer det att familjen på grund av hennes beteende drabbas av en vanära som är tung att leva med och som, enligt deras kultur, kräver ett agerande. Han menar också att mammorna agerar i lika stor utsträckning som papporna.

En annan informant menar att det är pappan som oftast bestämmer i familjen.

Han beskriver att när familjens heder är hotad så kan fadern säga till sin dotter:

IP: Gå, vi känner dig inte längre och spotta på henne.
När man spottar på någon betyder det jättemycket.

I: Vad är det som gör att en pappa kan förvisa en dotter så?

IP: Det är oftast sånt här, men du måste förstå att man inte vill göra illa sin dotter. Han tar bort henne från familjen. Man försöker göra det i första hand. Pappan gifter bort henne.

I: Är det alltid pappan som bestämmer?

IP: Det är alltid, nästan alltid pappan som bestämmer. (...)Bröderna kan påverka också, men det är alltid pappan som bestämmer. När pappan inte är närvarande är det första brodern som bestämmer. Det är han som kallas man i huset.

En del av intervjupersonerna berättar att det är fadern som bestämmer i hemmet, medan andra säger att det är modern eftersom det är hon som uppfostrar barnen. I och med det är det också hon som bär ansvaret då en dotter inte betar sig som normen kräver. Det är hon som står med skammen. Wikan (2003) menar att det åligger modern att se till att dottern inte betar sig illa. Det är hon som är ansvarig för barnens uppfostran. I och med det ligger det i hennes intresse att se till att det inte finns någon anledning till att ett dåligt rykte kan uppstå.

Det kanske är att generalisera att skriva att kvinnor som deltar i kontrollen av döttrarna gör det för att de befinner sig i underordning gentemot männen. Emellertid kan man se att det är kvinnorna som har de högsta kraven på sig då det gäller eget beteende. Troligen har även mödrarna haft det och deras mödrar i sin tur. Enligt Al-Baldawi (1998) är moderns roll att tala för barnens sak inför fadern samt att fungera som en buffert. Han menar att hon har ett stort inflytande.

Hirdman (2001) ställer sig frågan hur det kommer sig att kvinnor inte genom tiderna har värjt sig mot att behandlas som sekunda. Hon menar att kvinnorna själva ingår i den del av underordningsproblematiken som innebär att det är offret som problematiserar, medan förövaren står tyst och diskret bredvid. Hon menar att den

viktigaste förståelsen här är att kvinnor är delaktiga i självklarheten. Något som är kraftfullt och skapar ordning och mening upplevs lika självklart som den luft vi andas. Kvinnor lever i samma normalitet som den manliga normens värld skapar. Kvinnorna kan vantrivas i den, men den är kulturen och, menar hon, att det är just detta som är poängen med underordningen; den sköts av de underordnade själva och det finns en empiri i historien om kvinnor som agerar som de främsta fångvaktarna.

I en intervju beskriver en av informanterna att det är vad släkten kommer att tycka som spelar en stor roll då hans syster träffar en man som ej är accepterad av familjen. Hans syster väljer att flytta till en annan stad för att kunna leva med mannen:

Vad kommer släkten att säga? Vad kommer folket att säga? Vad kommer våra turkiska grannar att säga? För, skulle föräldrarna själva få välja så tror jag inte att det skulle vara ett så stort bekymmer.

Eldén (2003) skriver att en kvinna som lämnar sin familj definieras som en kvinna på fel sida i den splittrade kvinnligheten, där en kvinna kan vara hora eller oskuld. Det kan innebära att kvinnan blir tvungen att bryta kontakten med sin familj då hon har dragit skam över den.

Då systemen i exemplet ovan flyttar tillbaka till staden där den övriga familjen bor bryter hon mot exilens regler. Hon "trängde sig in" i deras stad igen. I detta exempel accepterade familjen till slut henne och hennes val. Informanten beskriver att han hade en "hög status" genom utbildning och att familjen och övriga släkten lyssnade på honom och hans bröder då de hade accepterat systemen. Detta fick till följd att hela släkten till slut accepterade systemen.

Hedersmord som yttersta konsekvensen

Också Wikan (2003) skriver om att flickor kan tvingas till exil då hon skriver om Fadime. Wikan skriver att Fadime trotsade det ultimatum som familjen hade ställt för att hon skulle få leva som hon hade erbjudits av familjen; i "exil". Den som har dragit skam över familjen drivs i exil och därmed "befrias familjen från förpliktelsen att döda". Då Fadime for tillbaka till Uppsala där familjen bodde trotsade hon detta.

Wikan menar att den som lever som landsflykting kan tas till nåder, men ej ta sig rättigheter. Genom att Fadime gjorde det hotade hon att spränga systemet inifrån. Hon bröt mot alla spelregler, trotsade exilen samt hängde ut familjen i medierna och gjorde skammen offentlig. Genom hennes historia tydliggörs det att man inom det mångkulturella samhället rymmer föreställningar om det privata som i sin tur innebär att offentlighet till varje pris måste undvikas. Skam går att uthärda – så länge den inte är offentlig.

Även en av intervjupersonerna berör detta:

Det här med Fadime också, för hon var väldigt duktig. Men jag tycker så här; om hon vill gifta sig så låt henne göra det. Det kan hända att hennes familj inte vill prata

med henne. Men sen efter ett tag kan de komma att börja prata med henne. Men jag tycker att det Fadime har gjort fel var att gå till tidningen och prata om sin familj. Jag tycker inte att man ska prata om sitt privatliv med andra.

Hon gick till TV och snackade om sitt privatliv, snackade om sin pappa så att han tog det hårdare. Jag vet inte om det hade hänt annars. Hon var mycket på TV och snackade om sin familj, att hennes pappa så och så. Det blir stort när andra börjar snacka om deras familj.

Schlytter (2004) skriver att då flickan eller kvinnan överskrider de krav som ställs på henne, vilket hon ofta kan komma att göra då hon bor i Sverige, kan hon komma att bestraffas. Bestraffningen kan innebära förskjutning, bli skickad till hemlandet, misshandel, eller i extrema fall, att bli dödad. Hon hänvisar till Swanberg och skriver att en viktig anledning till att Pela mördades var, enligt systemen Bree Atroshi, att männen i släkten kände sig hotade av att kvinnorna började tänka europeiskt. Männen höll på att förlora kontrollen över kvinnorna och då särskilt de yngre. De valde att mörda Pela för att hon var äldst.

Hedersmord är en extrem åtgärd för att få sin heder återupprättad och man kan anta att den ofta har föregåtts av andra åtgärder. Informanten ovan menade att det är viktigt att värna om privatlivet samtidigt som det kan tyckas svårare att hålla på sitt privatliv då man lever i ett kollektivt samhälle där många är beroende av hur du som familjemedlem, främst flickorna betar sig. I och med att familjens/släktens heder står på spel blir en persons beteende allas angelägenhet vilket också kan innebära att den närmaste familjen kan utsättas för påtryckningar för att se till att "problemet försvinner". Återupprättas inte familjens heder kan de ansvariga sålunda förlora sin position i den hierarkiska strukturen och också det skyddsnet det för med sig att tillhöra den.

Maskulinitet

Maskulinitet och det homosociala patriarkatet

Hederskoder tjänar att sätta villkor för vad det innebär, inte bara att vara kvinna utan också vad det innebär att vara man och är därmed en betydelsefull social innebörd av kön. Heder är alltså nära sammanlänkat med normer för uppförande för båda könen och baseras på patriarkala föreställningar om ägandeskap och kontroll av kvinnors kroppar (Sen, 2005).

Schlytter (2004) skriver att det är männens maktställning i familjen och släkten samt betydelsen av alliansen män emellan och vad dessa män vill som är avgörande. Fäder har makt över sönerna och de äldre männen bestämmer över de yngre. Lojaliteten män emellan är till och med i vissa fall starkare än lojaliteten med det svenska samhällets rättsregler.

Hon beskriver fyra fall där flickorna blivit starkt begränsade i sitt handlingsutrymme, till och med mördade i två av fallen, av sina fäder. Hon skriver att i genomgången av den ordning gärningsmännen ingår visar:

- Att det oftast är fadern som har den yttersta makten i familjen
- Att det föreligger band män emellan som de inblandade refererar till
- Att detta är en hierarkisk ordning, där fäder har makt över söner och äldre män bestämmer över yngre. De äldsta männen har rätt att bestämma vem som ska utföra straffet
- Att de ömsesidiga kraven och banden mellan männen i familjen/släkten är viktigare än den normativa ordning som råder i Sverige

(Schlytter 2004, s. 48)

Schlytter beskriver hierarkin männen emellan inom en familj. Hon beskriver hur åldern ger män makt samt att banden män emellan är viktiga.

En av pojkarna menar att det med att vara man innebär att man har jobb och är gift. Man är fullvuxen. Men, han utvecklar i sitt svar hur sonen i en familj kontrollerar sina småsyskon. Därmed beskriver han också hur en äldre bror har makt över de yngre.

Det är skillnad från dem i Irak och så. Pojkar som typ är 13 år som tar hand om familjen och sina systrar, låter dem inte gå på fester och skäller ut dem. Då är de en man. Så fort de kan kontrollera sin familj så är de en man (...) Det är så att pappan lämnar över till sin son och säger att du är man nu och måste ta hand om din familj. Pojken vill ju göra sin pappa stolt och han tror att han är man genom att han kontrollerar och slår sin syster och sina småbröder och så. Låter henne inte gå ut. Jag tycker inte att det är manligt. Ok, genom att hjälpa sin familj att jobba och tjäna pengar, men inte att slå sin familj och kontrollera dem som en diktator i familjen (...). Där i hemlandet kan de gifta sig när de är 14-15 år. Min pappa gifte sig när han var 14 år. Han säger att; jag är man och gifte mig när jag var 14 år

Den hierarkiska ordningen blir mycket tydlig här då informanten beskriver hur fadern lämnar över ansvaret av kontrollen till den äldste sonen. Då en individ befinner sig längre ner på hierarkins skala kan det vara nog så viktigt att leva upp till de förväntningar som finns eller som individen upplever finns. Som informanten beskriver vill ju pojken göra sin pappa stolt. I annat fall kanske pojken förlorar sin position och de fördelar som den för med sig.

Wikan (2003) skriver att hela familjen drabbas av förlorad heder. Utan heder görs släkten till åtlöje. Familjens flickor förlorar sitt äktenskapsvärde. Pojkarna betraktas som stackare – omanliga. Familjen faller till marken både socialt och politiskt. Hon menar att heder är att bli betraktad som en laglig rätt att bli behandlad som jämbördig man. Hedern som jämbördig kan inte öka, bara försvinna – och eventuellt återerövrats. Antingen har man heder eller inte.

Detta bekräftas av en av informanterna som beskriver hur det fungerar i sitt hemland då en familjs heder går förlorad:

I Kurdistan kan man säga att du inte är en riktig man som du inte gör dig av med din dotter. Och det är klart att en man i Kurdistan känner sig kränkt. Att du inte är en riktig man. Det är viktigt att vara en riktig man.

Informanterna beskriver att det är viktigt att vara en riktig man. Det var emellertid svårt att få fram vad det innebär att vara en riktig man. Det är klart att en förlorad heder också innebär en kränkning av manligheten och därigenom en förlust av medlemskap i den manliga gemenskapen.

Detta tar Sen (2005) upp i samband med just hederskulturen. Hon skriver:

In cultures where codes of honour operate, there is an overwhelming drive and motivation to collective morality, values and behaviours that conform with prevailing codes. What this means is that it is difficult for individuals to act in ways that challenge, contradict or contest (including by going beyond) these collective codes, and to do so incurs social costs. It seems likely to me that men who kill women in such context, that is, where women have transgressed the prevailing code of honour – act in ways that are accommodated and/or enabled by that code and benefit from so doing. Even if the law does not directly exonerate the killing, there is social advantage, recognition and possible respect to be gained from the removal of the women or girl who is considered to have stained the collective honour. The honour code thus reflects and contributes to socially legitimated constructions of gender norms that shape and reflect behaviours and are not separate from these.

(Sen, 2005, s. 51)

Här lyfts homosocialitet kopplat till hedersbegreppet fram. Sen beskriver att man kan vinna sociala förmåner och gruppens respekt genom att ta livet av den kvinna som överträder gruppens normer.

Pojkarnas valfrihet

Wikan (2003) skriver att Fadime uttryckte förståelse för sin bror. Han är bunden av seder och normer som kräver att han, som nästa familjeöverhuvud, ska hämnas den vanära hon dragit över familjen och det kurdiska samhället. Han är ingen självständig aktör, utan utsatt för press och förväntningar. Genom att döda henne skulle han bli släktens hjälte.

Wikan hänvisar till Nalin Baksi, riksdagsledamot som själv har kurdiskt ursprung. Nalin menar att unga pojkar, som t ex i fallet med Sara var de som dödade henne, inte handlar på eget bevåg. Det törs de inte. Istället är pojkarna redskap och det är släktens vilja och makt som styr.

Detta bekräftas av en av de intervjuade pojkarna som beskriver hur hans kompisar kontrollerar sina systrar och att inte systrarna tillåts prata med killar. Han tror inte att pojkarna alltid har möjlighet att välja hur de ska agera.

Jag tror att det är utifrån pappan faktiskt. Det är mest vad pappan säger till dig. Sönerna tänker att de ska göra pappan stolt. Pappan tänker så att nu är min dotter borta. En son ställer alltid upp för sin pappa. Han ska bli stolt över honom och tänka att min son lyssnar på mig och så. Det är därför de lyssnar så mycket på sin pappa och gör såna grejer.

En annan av de unga männen håller inte med om att en individs valfrihet inskränks av påtryckningar av andra utan menar att alla har ett eget val.

Det är vad du tror att du har för heder eller vad du tror. Tror du att din syster går med en kille bara så. Det handlar inte om att du blir tvingad till det, absolut inte (...) Du växer ju upp i kulturen och då är du en del av den, tror jag i alla fall. Det inte så att jag tycker så här, men måste göra så här. Det är inte att tro (...) Du växer ju upp i kulturen och då är du en del av det. Tror jag i alla fall. Det är inte så att jag tycker så här, men jag måste göra så här. Det är inte att tro för någonting, förstår du? Det handlar inte bara om hedersmord, utan om religion och att äta en viss mat eller inte. Har du tro för det eller tycker om det, nej eller jo, då gör jag det. Jag tror att om brodern inte tycker om något eller har förtroende eller tycker att något är bra, då gör han det inte. Ok, det finns aggressioner och så. Men brodern väljer själv, man väljer ju allting själv. Tror jag i alla fall.

Han berättar att han känner en kille som kontrollerar sina systrar och han menar att det är hans eget val att göra det.

Han är inte uppväxt i det här landet för det första och för det andra är han en kille som kanske har varit med

några tjejer och han vet vad ett förhållande innebär helt enkelt, och han vill inte att hans syster ska vara med om det så han tillåter helt enkelt inte saker som han själv har varit med om.

Det är intressant med detta resonemang då han samtidigt som han menar att alla har sitt eget val, ser det faktum att hans vän inte är uppväxt i Sverige som en möjlig anledning till att han kontrollerar sina systrar. Han beskriver att man är en del av den kultur man lever i vilket i sig kan göra att också brödernas valfrihet inskränks. Att vara en del av en kultur oavsett vilken kultur det är påverkar en människa och kan också hindra denne att se alternativa valmöjligheter utanför de normer som finns.

Det gäller enligt Hirdman (2001) att efterleva de normer och mer eller mindre uttalade i gruppen. Det kan vara svårt att särskilja vad som är eget val och vad som har införlivats individen i den kultur den lever i. Emellertid anser informanten att alla har det slutgiltiga valet själva.

En av informanterna som har gått med i Sharafs hjältar berättar om hur landsmän ringt hem till hans mamma och uttryckt att han förrått sina landsmän genom att gå med där. Hans mamma orkade inte med dessa påtryckningar och bad honom gå ur. Han fortsatte emellertid, fast anonymt. Han gjorde ett val då han trotsade sina landsmän och valde att medverka i Sharafs hjältar anonymt. Han insåg att han, genom att medverka fullt synligt, indirekt riskerade att ställa till problem för sin mamma och valde istället detta alternativ. Hans handlingsutrymme är därmed inskränkt, men han väljer att skapa sig sitt eget utrymme inom Sharafs hjältar där han kan agera med den begränsning det innebär att inte visa sig i offentliga sammanhang, eller media, vilket kan komma till hans landsmäns kännedom.

Detta kanske kan liknas vid det som flickor kan göra då de skapar ett handlingsutrymme genom att vara sina föräldrar till lags och genom de möjligheter som skolan ger. Därigenom kan flickan fortsätta med fritidssysselsättning och fortsatta studier som de annars kanske inte hade fått (Schlytter, 2004).

Jemteborn (2005) menar att könssocialiseringen mellan olika grupper skiljer sig vilket påverkar hur man ser sig själv som "könad" varelse. Detta får betydelse för vilket handlingsutrymme som ges till att göra motstånd mot förväntningar samt för vilket sätt motståndet sker.

Jag tycker det är ett dåligt system som finns i Mellanöstern. Det är mycket skillnad mellan könen. Islam bygger också på det (...) Min syrra har mycket frihet jämfört med andra, men inte den friheten som jag har. Jag vet inte vad jag ska tycka, jag kan inte tycka mycket. Jag har äldre bröder. Jag kan inte bara komma ut och tycka något annat. Det är något emot sin familj. Jag vill inte ha något emot dem (...) Familjen kommer alltid först. Den kommer i första hand.

På frågan om huruvida det ofta är bröderna som får kontrollera sina systrar så dessa inte betar sig på sätt som går emot normen svarar samma kille så här:

Jag tar till exempel min syster. Hon går i skolan och går ut med kompisar, hon har killkompisar. Jag litar på henne. Jag vet att hon är bra och tycker som oss. Hon har blivit fostrad på ett bra sätt som min familj har velat. Jag ser det inte på det sättet som du säger. Jag har inte sett mitt ansvar. Jag hjälper henne istället. Ser jag att det händer något sånt och jag själv inte kan hantera det är det enda jag kan göra att berätta för min mamma att det går så här, Jag kan inte ta ett eget beslut och göra något själv. Sen att det blir dåligt och jag får skulden för allting. Jag går alltid och snackar med familjen först.

Intervjupersonen anser inte att han kontrollerar sin syster mot hennes vilja. Istället hjälper han henne. Om han skulle se henne göra något som går emot normen rapporterar han det till sin mamma så att systemen därigenom kan bli hjälpt att göra "det rätta", Han säger själv att han inte ser sitt eget ansvar. Frågan är om det här är så införlivat i kulturen att han inte kan se att han har ett ansvar eller är det en omtolkning till något som han anser vara mer accepterat för våra öron. Jag tror emellertid att han faktiskt anser att han ser till systemens bästa. Han är också en del av den hierarkiska ordningen som Schlytter (2004) nämner ovan, där han troligtvis inte ser att han har något annat val i detta. De intervjuade har olika uppfattningar om egna ansvaret och möjligheten att själv få välja om de ska ha en kontrollerande roll i familjen. Emellertid framkommer att det sociala trycket på dem och familjerna kan vara hårt.

Personen ovan beskriver hur han inte kan tycka något annorlunda mot familjen. Då han har äldre bröder får han anpassa sitt tyckande till dem. Det råder alltså en hierarki inom hans familj där äldre bröder har mer att säga till om. Han, som yngre bror, kan inte gå emot deras vilja. Den hierarkiska maktordningen blir här mycket tydlig och även om han har ett val så kan det då betyda att han i det fall valet går emot familjens intresse själv kan förlora sin position i den homosociala gemenskapen.

5 Sammanfattning och slutdiskussion

Mitt syfte med den här undersökningen har varit att studera hur unga invandrarmän som berörs av s.k. hederskultur tänker kring, och deras föreställningar om, sina val och valmöjligheter, när det gäller kontroll av familjens heder och då framför allt sina systrar. Det jag har velat undersöka är hur de unga männen ser på heder och rykte, hur killarna lotsar sig fram mellan sin tidigare kollektiva kultur och sin nya mer individualistiska och vilken valfrihet de tycker att de själva och andra killar har i mellanrummet mellan dessa kulturer samt vilken betydelse den mer traditionella manligheten har i den kollektiva kulturen kontra den mer nyorienterade i detta sammanhang.

Jag har utifrån teorier om maskulinitet och allmän genusteori diskuterat pojkmans möjligheter att fatta beslut grundat på egen vilja kontra beslut där rådande normer i gruppen ligger som grund, och där de genom sitt val riskerar förlora privilegier eller i värsta fall riskerar uteslutning ur gruppen.

Hedersproblematiken innebär en oerhörd komplexitet där det är svårt att särskilja de olika temana jag har valt i mina frågeställningar. Med anledning av det går diskussionerna in i varandra och ibland behandlas fler än ett ämne samtidigt.

I den kollektiva kulturen är individens intressen underordnade kollektivets. Då kollektivet är viktigt för en individs existens genom att skänka denne social och ekonomisk trygghet innebär det att en individs identitet och självkänsla formas och upprätthålls genom kollektivets gillande. Detta medför att då individen överskrider gruppens normer och därmed drabbas av kollektivets ogillande, istället riskerar att förlora denna trygghet.

Familjen är en del av en större gemenskap och det individen gör faller tillbaka först och främst på den närmaste familjen men också på släkten. Då en individs anseende och heder ligger utanför individen själv och istället är beroende av familjmedlemmars, främst flickornas, uppförande blir kontrollen av dessa livsviktig. Flickorna å sin sida får en ”påtvungad makt” att kunna förstöra en familjs heder. De får rollen i familjen som bärare av familjens heder, där inte bara deras oskuld utan också goda rykte (eller brist på dåligt rykte) är en förutsättning för att familjen ska ha en bibehållen heder. Ryktet framställs i ett av intervjuvaren som ett subjekt som lever ett eget liv och som kan skena iväg. Familjen framstår snarare som offer för ryktet och måste hindra det dåliga ryktet från att uppstå. Då ett dåligt rykte trots detta uppstår, och hotar familjens heder, måste källan till ryktet elimineras för att hedern ska återerövas. Då familjen framställs som offer för ryktet gör detta att familjen inte har ett val att låta bli att handla och inte heller något ansvar för sina handlingar. Det framställs istället som att familjens agerande är ett nödvändigt ont då ryktet blir viktigare än sanningen. Elimineringen av källan till ryktet kan göras på olika sätt, där hedersmord är den mest extrema åtgärden.

En av intervjupersonerna menar att vi svenskar tror att de från hederskulturer tar lätt på att döda sina döttrar och han menar att det inte alls är så. Istället, beskriver han att det är den enorma pressen från omgivningen, som familjen utsätts för, som gör att det till slut händer.

Flickornas bröder är ofta de som kontrollerar sina systrar, vilket kan vara självvalt eller inte. En av informanterna beskriver hur pappan lämnar över kontrollen av

systrar och yngre bröder till en son och säger att han nu är man och därför måste ta hand om sin familj. Informanten menar att pojken, som vill göra sin pappa stolt, tror att detta gör honom till man och tar sin uppgift på stort allvar. Pojkarna är en del av familjen och de är också en del av ett större patriarkaliskt system där rådande normer styr och där manligheten är starkt förknippad med heder. Hedern är, i detta sammanhang, en förutsättning för den idealbild som förekommer inom den hegemoniska maskuliniteten och genom den kan de dra nytta av de fördelar den hegemoniska maskuliniteten för med sig, bl a rätten att få bestämma samt att få respekt. Pojkarna riskerar att förlora sin heder genom sina systrars agerande. Därigenom riskerar de också att förlora sin manlighet och position i den patriarkala hierarkin, om de inte kan återupprätta hedern. Pojkarnas åsikt om sina möjligheter att själv välja om de vill kontrollera sina systrar varierar. En del anser att de har ett eget val och en del anser att de inte har ett val utan måste göra det som familjen och släkten kräver av dem.

Man kan diskutera vad som är ett fritt val och vad en person behöver för att kunna fatta ett sådant. Hirdman (2001) menar att det gäller att efterleva de normer som är mer eller mindre uttalade i gruppen. Det kan vara svårt att särskilja vad som är eget val och vad som genom kulturen har införlivats individen. Vad de unga männen menar är ett eget val, kan därför vara ett val inom de ramar som tillåts av rådande normer. En av de unga männen uttryckte hur han av omtanke om sin syster kontrollerar henne. Han ser inte sin roll i ett större hierarkiskt system där han har sin uppgift, utan snarare att han som bror skyddar sin syster. De unga i denna kultur som idag lever i Sverige står ofta med ett ben i varje kultur. Något som slår mig under intervjuerna är deras medvetenhet om vilken kultur som råder i Sverige och skillnaden mellan den svenska individualistiska kulturen och den mer kollektiva. Trots den här medvetenheten är inte det egna valet en självklarhet. Det är ej heller självklart att de ser sin egen roll i detta sammanhang.

Då teorin om homosocialitet tillämpas i detta sammanhang hamnar pojkarna i en situation där de ställs emellan det nya mer individualistiska samhället som de lever och integreras i och det mer patriarkala kollektivistiska samhället som deras föräldrar kan leva kvar i. De riskerar, om de tar avstånd från den mer kollektiva kulturen, att bli uteslutna ur den homosociala gemenskapen och därmed också förlora de privilegier de erhåller. De riskerar också förlora den makt de får tack vare sin position i det hierarkiska systemet. Att ingå i denna gemenskap innebär också förpliktelser. Att värna och kontrollera familjens heder, d v s sina systrar, kan vara en av dem. Detta till trots finns det pojkar och unga män som gör ett aktivt val att ställa sig utanför hederskulturen, då det gäller de förväntningar och krav som finns på flickorna. Det vore intressant att undersöka vad det är som får dessa pojkar att se val som ligger utanför normen. De skapar sig ett handlingsutrymme utanför denna gemenskap och kanske då i en alternativ gemenskap. Detta gör de trots att de ibland möter motstånd hos sin släkt. Det är naturligtvis heller inte alla pojkar som har en önskan att bryta mot normen. Istället kan detta ”medlemskap” innebära vinster som inte uppvägs av möjligheten att fatta egna val då det gäller kontrollen av systrar. En av informanterna beskriver det svenska samhället som ett samhälle där individen är fri medan individen i det kollektiva samhället är ofri. Andra kanske skulle beskriva att individen i det svenska samhället är ensam medan han/hon i det kollektiva samhället är en del av en gemenskap. Det är istället då individen blir utesluten från denna gemenskap som en person blir ensam.

6 Referenser

Litteratur

- Björktomta, S. (2007) *Personalens möten med utsatta flickor – arbete mot hedersrelaterat våld*. Forskningsavdelningen arbetsrapportsserie, nr 48: Ersta Sköndal Högskola
- Backman, J. (1998) *Rapporter och uppsatser*. Lund: Studentlitteratur
- Connell, R.W. (1995) *Maskuliniteter*. Göteborg: Daidalos AB
- Eldén, Å. (2003) *Heder på liv och död – våldsamma berättelser om rykten, oskuld och heder*. Uppsala: ACTA Universities Upsaliensis
- Haavind, H. (2000) *Kön och tolkning*. Trondheim: Gyldendal Norsk Förlag AS
- Hirdman, Y. (2001) *Genus – om det stabila föränderliga former*. Malmö: Liber
- Holme, M. & Krohn Solvang, B. (1991) *Forskningsmetodik – om kvalitativa och kvantitativa metoder*. Lund: Studentlitteratur
- Johnsson-Latham, G. (2006). *Patriarkalt våld som hot mot mänsklig säkerhet – en kartläggning av åtgärder mot patriarkalt våld och förtryck, särskilt i hederns namn, mot kvinnor och homo- och bisexuella och transpersoner*. Stockholm: Regeringskansliet
- Jemteborn, A. (2005) ”Å stå på sig, på egna ben” – en fallstudie om en flicka i en hederskultur och hennes motstånd mot att inordna sig efter släktens krav. Stockholm: Institutionen för socialt arbete - Socialhögskolan
- Kuosmanen, J. (2001) *Finnkampen – En studie av finska mäns liv och sociala karriärer i Sverige*. Hedemora: Gidlunds förlag
- Kvale, S. (1997) *Den kvalitativa forskningsintervjun*. Lund: Studentlitteratur
- Länsstyrelserapport (2002:40) *Ett eget liv?*. Länsstyrelsen Västra Götaland: Integration och jämlikhet
- Repstad, P. (1993) *Närhet och distans – kvalitativa metoder i samhällsvetenskap*. Lund: Studentlitteratur
- Schlytter A. (2004) *Rätten att själv få välja - arrangerade äktenskap, kön och socialt arbete*. Lund: Studentlitteratur
- Sen, P. (2005) *Crimes of honour – value and meaning*. L Welchman & S Hossein (Red), Honour, (s 48). Victoria: Spinifex press
- Wikan, U. (2003) *En fråga om heder*. Stockholm: Ordfront

Tidskrifter

Al-Baldawi, R. (1998) I migrationens och exilens spår: Psykosociala konsekvenser av en förändrad familjestruktur. *Läkartidningen*, vol. 9, nr 19, s. 2223-2224, 2226-2228, 2230-22231

Faqir, F. (2001) Intrafamily femicide in defence of honour. *Third World Quarterly*, nr 22, s 65 -82

Ghadimi, M. (2007) Om kravet på oskuld. *Socialvetenskaplig tidskrift*, nr 1, s 20-46.

Dagstidningar

Carlberg, P. (2002-01-23) nätupplaga, 15-åriga Sara stryptes med livrem, Bror knivhögg sin syster 21 gånger, Pela mördades på semester i Irak. *Svenska dagbladet*

Johansson, A. (2008-02-10) nätupplaga, Pernilla Ouis – Lyfter på slöja., *Göteborgs-Posten*, s. 11

Sydvik, P. (2007-01-19) nätupplaga. Sharafs hjältar till Göteborg. *Göteborgs-Posten*

Övrigt

Ouis P. (2008-03-12, datum för mitt besök) *Rädda barnen-rapporten: De censurerade delarna*. www.nordicdervish.wordpress.com

Ouis, P., Roshanfar, M. (2008-05-04, datum för mitt besök) *Brevväxling mellan Pernilla Ouis och rädda barnen*. www.nordicdervish.wordpress.com

Socialstyrelsen (2007) *Frihet och ansvar – en undersökning om gymnasieungdomar upplevda frihet att själva bestämma över sina egna liv*. www.socialstyrelsen.se

Bilaga

Intervjumall

Ålder:

Ursprungsland:

Familj:

Familj

Hur viktig är familjen för dig?

Tycker du att män och kvinnor ska ha samma rättighet att få bestämma över sitt eget liv?

Vem bestämmer i din familj?

Vem tycker du ska bestämma i familjen, t ex vem du/dina syskon ska gifta dig med, om du/dina syskon får studera?

Är familjens bästa viktigare än individen?

Tycker du att dina systrar ska få bestämma vem de vill ha som pojkvän? Om de får studera mm?

Vad skulle du säga om din syster kom hem med en pojkvän som hon har valt själv?

Om din pappa inte tycker att denna pojkvän är ok, hur förhåller du dig då?

Hur ser du på påståendet att ”det är pojkarna som ska kontrollera flickorna så de inte drar skam över familjen”?

Kan du välja att inte kontrollera din syster om du inte vill, även om din familj och släkt tycker att det är viktigt?

Vilka frihetsgrader/möjligheter har du?

Vad anser du om hedersbegreppet och vad innebär det?

Vad är manlighet för dig?

Sexualitet /äktenskap

Vad händer om en flicka förlorar oskulden?

Är det viktigt för dig att din blivande hustru är oskuld?

Vad innebär det om din syster eller blivande fru har fått ett rykte om sig att ha gjort saker som hon kanske inte har/eller har gjort?